

Alfabetul veșniciei - cărările satului maramureșean

Ilie Gherheș

Motto: „Copilo, pune-ți mâinile pe genunchii mei.

Eu cred că veșnicia s-a născut la sat”.

(Lucian Blaga, *Sufletul satului*)

Odată cu consolidarea așezărilor umane, în special a satelor, pe lângă arterele mari, îndătinate, s-a mai realizat o urzeală de căi de comunicație, de legături, care duceau sau se desprindeau, la rândul lor, din unele mai importante. Ele se răsfireau, apoi, până la un „ștruț de case”, la o icoană de loc, la vreun ciuroi sau la izvoare mai importante, la vreo moară, la un schit, la trecătorile de peste dealuri sau munți și chiar la cele de peste graniță ș.a.m.d.

Cărările se desprindeau, se despleteau, în general, din snopul care se aglutina la podețe, la vaduri sau la trecerile peste niște pietre, iar apoi, peste vreo punte, care lega ingenios două maluri.

Cărările se încropeau de-a lungul văilor, iar drumurile erau, efectiv, pe firul apei, care era întreținută și amenajată sumar, în acest scop; în timp ce drumul de picior, cărarea, urma timidă, îngustă, modestă, anevoioasă și periculoasă - malul apei, țărnuțele.

Cărările se mai adunau la vadul apei, unde aceasta era mai lată, mai lină și se lăsa trecută. În general, aceste vaduri purtau numele unor proprietari, dar cele mai multe și mai frecvente sunt cele de Vadul Lupilor (ca un omagiu adus mobilității acestui animal sălbatic totemic care, se spune, că într-o noapte, străbate nouă hotare), de Cărarea Cerbului, de Prihodiște ș.a. De asemenea, vâlcelele, pâraiele sau văile mai mici, în vreme de secetă erau trecute și pe niște pietre așezate de-a curmezișul firului de apă, la distanță de un pas sau peste trunchiul vreunui copac prăvălit de-a curmezișul apei.

Drumul carelor străbătea, în general, văile principale, între care: Valea Satului, Valea Caselor, Valea Cetății, Valea Babelor - ca vetre de formare a comunității ș.a. Cărările se înfiripau, întotdeauna, pe partea însorită a dealurilor, pe „fețele” lor, pe partea sudică, căci aici fiind expuse o bună parte din zi, razelor soarelui, acestea (cărările) se zbiceau mai repede, erau mai primăvăratice; iarna zăpada se topea mai ușor, așa încât deveneau practicabile, mai mult timp.

Odată cu domniile împăraților Maria Tereza (1740 - 1780) și Iosif al II ea (1780 - 1790), fiul său, Imperiul Austriac, din rațiuni de colectare mai bună a dărilor, a declanșat un amplu proces de sistematizare, inclusiv rurală¹. În Maramureș „drumurile de cară” au fost semnificativ îmbunătățite și, totodată, reproiectate, iar acestea vor deveni, cu timpul, așa-numitele „drumuri ale țării”, adică așa-numitele „drumuri vechi”, de astăzi, amenajate de către „Împărăție”.

Din această perioadă a secolului al XVIII lea, legănată mult în legende populare, inclusiv la noi, aici în Maramureș, datează și una referitoare la faptul că noile drumuri trasate și amenajate, după principiul roman, exclusiv pe partea sudică

a dealurilor; au adus un serios deranj istoric deținătorilor locurilor, uneori acestea tăiau de-a curmezișul anumite proprietăți, după cum indicau măsurătorile inginerilor și topografilor austrieci. Mai mult decât atât, această perioadă se caracterizează și prin introducerea în zonă a pomilor fructiferi, plantați de-a lungul acestor noi artere de comunicație, în ideea că localnicii se vor bucura și vor aprecia respectivul gest de mărinimie, îngrijindu-i ca pe un dar, ca pe un bonus de civilizație. Numai că instinctul local de proprietate al multora, a lucrat în alt sens, iar țăranii s-au dat la acțiuni compromițătoare; anume, dacă vedeau că aceștia s-au prins, au început să-i smulgă, să pună sare și apă fierbinte, doar-doar nu s-ar prinde! Văzând cum le-a fost întâmpinată oferta, cu câtă recunoștință (!), administrația a decis ca începând cu anul următor, proprietarul pe suprafața căruia vor fi găsiți uscați, cei mai mulți pomi fructiferi, să fie spânzurat, câte unul în fiecare sat. După acest demers de coerciție civilizațională, statală, țăranii s-au îngrijit de pomi „ca de ochii din cap”, pentru ca nu cumva vreun pizmaș să-i distrugă, iar el să sfârșească în ștreangul Împărăției.

După cum se știe, aceste spânzurători se ridicau, de cele mai multe ori, la răspântiile de drumuri și, de aceea, se spune că acestea erau bântuite de stihiiile Necuratului. În drumul țării, de asemenea, se aruncau tot de felul de vrăji, „de pe oameni”, tot pe oameni. Tot în drumul țării se arunca gunoiul din casă, în fiecare dimineață când, parcă, într-un ritual anume, țărancă găzdoaie ieșea, „de țâfrășag”, cu lopata cu gunoi, să-l arunce peste gard sau în vreo groapă din drum. Tot în drum se arunca leșia de sub zolniță, adică acele zoaie care rezultau de la spălatul hainelor cu apă fierbinte (uncrop) și cenușă. Tot așa se practica și cu apa de podele (de dușumea), rezultată în urma spălării acestora sau gozul strâns de prin ocol când, de sărbători, mai cu seamă, îi venea și lui rândul, să fie măturat.

Răspântiile, așadar, crucile de drumuri erau bântuite, blestemate; tot aici se aruncau diferite vrăji, cum ar fi banii cu care s-au șters, în prealabil, negii sau alte bube rele, plăgile de pe corp, de pe mâini, mai cu seamă. De aceea, era bine ca din intersecție „să nu te puie păcatul (!)” să te apleci și să iei bani sau batiste legate, că nu puteai ști ce ai fi găsit, acolo, ferecat; era, de asemenea, bine să te ferești să nu calci în vreo vrajă, ca să nu apuce „a se lega de tine”. Tot așa, de câte ori copilul pleca din casă, mama îl săruta, îl igieniza magic cu câte un sărut, cu câte un pic de scuipat, inclusiv de deochi, pentru a-l feri de tot răul, pentru că ieșind la drum, pășea într-o altă lume, în afara locului considerat sacru, al casei, al căminului familial, protejat de duhul strămoșilor, de păzitorul casei, de îngerul păzitor, de icoane și de crucea Bobotezei ș.a.

Tot pe drumul țării plecau feciorii, în cătane la împărat, veneau armatele cuceritoare ale tătarilor și/sau turcilor, precum și alți cotropitori sau migratori.

O remarcă aparte merită ciuhele, adică acele păpuși sau simboluri antropomorfe, care se așezau „în poară” și se puneau atunci când se iniția, când apărea o nouă cărare care, în principal ar fi periclitat, ar fi compromis recolta de fân a proprietarului, iar acesta apela la astfel de măsuri de propițiere. Ciuhele aparțin domeniului magiei negre și sunt parte a unui ritual sacru, cu siguranță străvechi; ele

străjuiau locul și erau periculoase, amenințătoare, prin vrăjile și blestemele cu care erau investite.

O remarcă, desigur de context, trebuie făcută și în cazul porții de lemn de la drum sau a ieșirii la cărare. Astfel, la drumul mare sau la drumul țării, omul își ridică o poartă, la începuturi doar cu o singură intrare, doar pentru animale și care, iar toți ai casei, inclusiv musafirii erau „îmbiați” a escalada un prilaz, mai mult sau mai puțin ingenios, din lespezi de piatră, în trepte sau din lemn. La cărare, în spatele casei sau pe lateral ocoalele sau proprietățile erau prevăzute cu tot felul de improvizații de acces de tipul vranițelor, usciorilor, leșelor, portițelor sau de cele mai multe ori, cu prilazuri.

Prilazul era privit și ca o redută de cucerit, mai ales pentru nevestele așa-zis „bune de îndemână” sau pentru fetele „mai emancipate”. Acestea, cărările erau legănate seară de seară, până în nopțile târzii, în șuieratul sau horile feciorilor, ale mândriorilor care transmiteau, prin intermediul acestora, mesaje amoroase mândruțelor care îi așteptau și care se lăsau sau nu, ademenite, după principiul justificator că: „Boul mândru se deoache/Om hireș pică-n păcate!”², apoi filozofând:

„Câci oi trece prilazu'
Mi-oi uita jurământu!”

sau

„Cucule cu trei glasuri
Du-te cântă-n prilazuri
Unde-s fete cu doruri
Si neveste cu gânduri;
Unde-s fete celuite
Și neveste bănuite!”

Ulterior, așadar, comunicarea se practica cu preponderență, pe cărări, peste grădini sau livezi, iar de-a lungul unui traseu puteai avea parte de mai multe prilazuri, găuri prin gard sau prisacă, punți. Cărările erau aproape tainice, conspirative, unele pline de neprevăzut, pândite de tot felul de prilejuri rele, dosnice. Tot ele, însă, ofereau și posibilitatea unor întâlniri de taină, amoroase, în fapt de seară, la vreun loc numit, la vreun semn anume, cum am spus mai sus.

În pedagogia populară juvenilă, cărarea își face loc concomitent cu momentul în care copilul cucerește fragmentul de cărare de la casa lui, până la cea a vecinului, a prietenului, a primului său prieten, în fapt, poate, cea dintâi descindere a sa în „universul lumii mari”. Astfel, că primul cântec învățat de către mine a fost:

„Cărărușă prin pădure -
Merg fetele după mure,
Eu mă duc după nuiiele
Ca să mă-ntâlnesc cu ele!”

De ce să mă întâlnesc cu ele, cu fetele, am înțeles evident, mult mai târziu! Dar versurile și melodia le-am învățat, de atunci și le știu până astăzi.

Cărările ne însoțesc de la debutul vieții noastre pe fața pământului, ele sunt ridurile acestei fețe, iar unele cărări „dau” la raiul pământesc, iar acestea sunt cele mai cântate și mai dezmiertate, în opoziție față de cutumele religioase:

„De aici până la Rai
Cărărușa-i toată scai!
Iar de aici până la mândra
Cărărușa-i ca oglinda!”

De asemenea, geografia Raiului este mult invocată, dar și ocolită de către omul din popor, tot prin intermediul cărărilor:

„Măi pretine eu și tu
Șohan n-om vede Raiu!
Sie Raiu sănătos
Noi om mere pă din jos!
Sie Raiu cu plăcere
Noi tot pă din jos om mere!”

Capătul unei iubiri abia înfiripate, devine uneori și capătul unei cărări a îndrăgostitului năpăstuit, abia înfruptat din dulceața acesteia:

„Săraci cărările mele
O crescut iarba pă ele!
C-o venit un prăpădit
Cărărușa mi-o-ngrădit
Și-o venit un blăstămat
Cărărușa mi-o ciuntat.
Tot cu spini și cu nuiele
Supărarea mândrii mele!
D-apoi supărarea mea
Că nu pot mere la ea!”

Cărarea este prezentă și în inventarul paremiologic al pedagogiei populare; astfel, se spune că: „Nu-i gard fără de prilaz

Nici om fără năcaz!”³

sau...

„Nu-i nuntă fără botez -
Cărare, fără gătej!”

și...

„De moarte și de năcaz
Nu-i sări peste prilaz!”⁴

Cât timp se mai fac cărări, poteci, drumuri pe lângă ape, drumuri pe văi și cărări pe lângă acestea, cât timp se vor ridica prilazuri și se vor înălța ciuhe, înseamnă că nimic nu este pierdut, căci omul păstrează legătura cu pământul pe care îl calcă. Tot așa, după cum există un anotimp al plecărilor și un anotimp al sosirilor, o fericire a celor care pleacă într-o călătorie și o mare bucurie a întoarcerilor, atât pentru cel care vine, musafirul care este întâmpinat cu „Bine ați venit!”, cât și pentru cel care „ține” locul și cărările, pentru cel căruia i se spune

„Bine v-am găsit!”, mai există o speranță, iar speranța este singura combustie a viitorului.

Note:

1. Godea, Ioan, *Arhitectura românească în epoca modernă 1700 - 1900*, Editura Primus, Oradea, 2012, p. 9 - 19;
2. Bîlțiu, Pamfil, Șerba, Maria, Bîlțiu, Maria, *Folclor de pe Valea Cosăului*, vol. I, Editura Eurotip, Baia Mare, 2012, p. 264;
3. *Ibidem*, p. 268;
4. *Ibidem*, p. 267;